

Dit artikel is onderdeel van Het Groene Lab
Het Groene Lab is de kweekvijver van *De Groene* en publiceert verhalen en essays van jong talent. Iets insturen? Mail ons via lab@groene.nl.

In Amerika neemt The Internet Archive het op tegen Big Publishing

Wat is de toekomst van de bibliotheek in tijden van digitaal lezen? The Internet Archive, een Amerikaanse organisatie die zo veel mogelijk kennis toegankelijk wil maken voor iedereen, bond de strijd aan met vier grote uitgevers – en verloor.

Bette Adriaanse
2 oktober 2023

Brewster Kahle, die The Internet Archive beheert, in San Francisco op 19 juni 2023.

In maart dit jaar besloot een Amerikaanse rechter dat The Internet Archive, de grootste digitale bibliotheek ter wereld, de wet breekt. De rechtszaak was aangespannen door vier van de grootste uitgevers van Amerika. Ze vroegen de rechter om The Internet Archive te dwingen om met alle vormen van uitlenen te stoppen en de digitale boeken te vernietigen. Wat de uitspraak betekent voor digitaal lezen zal nog blijken. De oprichter van The Internet Archive, Brewster Kahle, noemde de uitspraak 'een klap voor bibliotheken, lezers en auteurs'. De directeur van The Authors Guild, een Amerikaanse organisatie voor auteurs, noemde de uitspraak daarentegen 'een overwinning voor uitgevers, maar ook voor alle auteurs'.

In maart was ik in Amerika voor de publicatie van mijn tweede roman en sprak ik met Brewster Kahle. 'The Internet Archive is een non-profit bibliotheek, met als doel universele toegang te creëren tot alle kennis', zei hij terwijl hij me binnenliet in de voormalige kerk in San Francisco die als hoofdkwartier dient. Kahle leidde die dag de wekelijkse openbare rondleiding langs de scanners waarmee inmiddels meer dan veertig miljoen teksten van het Archief handmatig zijn gescand. The Internet Archive leende ongeveer 70.000 boeken per dag uit in 2022 (via archive.org en openlibrary.org) en wordt gebruikt door studenten en lezers wereldwijd.

'Dit was de droom waar ik in geloofde,' zei Kahle. 'Het internet als wereldwijd brein. Een universele encyclopedie. The Internet Archive probeert zoveel mogelijk puzzelstukjes in te vullen om deze droom waar te maken. We gaan niet alle problemen kunnen oplossen, maar iets waar we achter zijn gekomen dat echt ontbrak was blijvendheid. Mensen publiceren dingen, maar het blijft niet. Dus besloten we alle webpagina's die publiekelijk beschikbaar zijn vast te leggen. En dat is heel nuttig geworden. Dat heet The Wayback Machine. Daarna begonnen we met televisie, boeken, magazines, muziek, software. Dat is een bibliotheek geworden, online. Alle boeken die we aanbieden zijn ouder dan vijf jaar. En van alles wat we digitaal aanbieden hebben we een fysieke kopie in onze opslag.'

Deze boeken worden uitgeleend via 'controlled digital lending', wat betekent dat de boeken die The Internet Archive aanbiedt maar door één lezer per keer gelezen morgen worden. Tijdens de pandemie verbrak het Archief deze regel: onder de noemer van 'The National Emergency Library' mochten de boeken tijdelijk aan meerdere personen tegelijk uitgeleend worden. Het duurde slechts tien weken, maar er werd dankbaar gebruik van gemaakt door studenten wereldwijd. Prompt werden ze aangeklaagd door de vier uitgevers.

'Harper Collins, Penguin, Random House and Wiley,' somde Brewster Kahle ze op, met gelatenheid in zijn stem. 'Ze hebben veel te veel macht, deze grote uitgevers. Ze hebben zo veel controle over wat mensen zeggen en waar over geschreven wordt, zo veel dat je vaak de kritiek niet eens hoort.'

Harper Collins is eigendom van Rupert Murdochs News Corporation, die onder andere Fox, National Geographic, Sky, Hulu en Vogue bezit. Random House is van Bertelsmann, die ook onder andere RTL bezitten en muziekbedrijf BMG. Deze uitgevers beroepen zich op de copyrightwet. Volgens het Archief geeft die wet hen juist het recht om boeken uit te lenen, vanwege het Fair Use-principe. De rechter stelde in zijn uitspraak dat het Archief 'profiteert van het uitbuiten van copyrighted materiaal zonder daar de gebruikelijke prijs voor te betalen.'

Voorstanders verzamelen zich voor digitale bibliotheekrechten op de trappen van het internetarchief

'We betalen wel voor de boeken,' legde Kahle desgevraagd uit. 'We kopen deze boeken van bibliotheken die ze voor de volle prijs hebben gekocht, en dan digitaliseren we ze. We maken het digitale boek beschikbaar voor een persoon per keer. We zouden dit veel liever dit met e-boeken doen. Maar deze uitgevers willen geen e-boeken verkopen. Ze verkopen liever licenties.'

Licenties waren ook de oplossing die The Authors Guild aan The Internet Archive had aangeboden. 'Jarenlang heeft het Internet Archive een schokkend lak getoond aan de protesten en verzoeken van auteurs om het illegale kopiëren en distribueren van hun werk te stoppen', aldus de directeur van The Authors Guild. 'Ze negeerden ons voorstel voor een licentie-oplossing die de Open Library de kans zou geven om de scans legaal te distribueren.'

Maar The Internet Archive heeft het niet op licenties. Medewerkers en vrijwilligers van het Archief lopen rond met T-shirts waar 'Universal Access to All Knowledge' op staat. Privacy staat voorop; het Archief slaat geen gegevens op van de gebruikers die naar de website komen, die op nummer 199 op de ranglijst van de meest bezochte websites staat. Kahle legde uit waarom hij geen voorstander is van het 'huren' van e-boeken: 'Als je een e-boek op Amazon koopt, dan koop je het niet. Er is een lange tekst die je niet leest als je het boek verkrijgt. De uitgever heeft op elk moment het recht de boeken te veranderen op jouw apparaat, of ze te verwijderen. Neem Roald Dahl. De uitgevers veranderen de boeken, en boem, allemaal zijn ze veranderd. Alle bibliotheken met dit boek hebben in een keer de nieuwste editie van het boek. Want ze bezaten het nooit. Dat is eng. Bibliotheken in de Amerikaanse elektronische wereld bezitten geen oude edities. Ze huren een muterend ding. Ze hebben eigenlijk alleen het recht om hun leden naar de servers van uitgevers te sturen. Er is geen privacy… alles gaat in de databases van de uitgevers. En de kleinere zelfstandige uitgevers hebben geen eigen mechanismes voor distributie. De grote uitgevers maken de platforms. We klagen over de Twitters en Facebooks en Googles en Apples, en ja, die hebben teveel macht. Maar deze grote uitgevers hebben veel meer macht, en ze hebben macht over degenen die schrijven.'

Brewster Kahle in een magazijn in Richmond, Californië op 21 februari 2012.

De uitgevers die The Internet Archive aanklagen zeggen dit namens de auteurs te doen, en The Authors Guild, die de rechtszaak ondersteunt, zegt dit ook namens auteurs te doen. De auteurs zelf lijken relatief stil over dit onderwerp. Enkele schrijvers die zich openbaar hebben uitgesproken tegen The Internet Archive, hebben sindsdien hun opmerkingen ingetrokken. Er is een petitie ondertekend door duizend schrijvers, onder andere Naomi Klein en Neil Gaiman, die hun steun uiten voor The Internet Archive. Er is ook een petitie ondertekend door zesduizend schrijvers, opgezet door The Authors Guild, die The Internet Archive van diefstal beschuldigen. Maar de stortvloed aan krachtige opiniestukken zoals we zien rond andere onderwerpen die schrijvers aangaan, zoals de opkomst van schrijvende AI, de schrijversstaking in Hollywood, en de Amerikaanse 'book bans', blijven uit. Misschien komt het doordat de schrijvers, en ook de boekwinkels en de kleinere uitgevers, veelal in een benarde positie zitten? Een onderzoek door de Writer's Guild onder vijfduizend Amerikaanse auteurs gaf een mediaan jaarlijks inkomen van $6,080 aan, onder full-time schrijvers was dat $20,300. Het idee dat het inkomen van de schrijver verder aangetast zou kunnen worden door digitale verspreiding is afschrikwekkend. Chris Heiser, oprichter van mijn Amerikaanse uitgeverij Unnamed Press zei daarover: 'Als het e-boek vogelvrij wordt hebben wij grote problemen als kleine onafhankelijke uitgever. We moeten geld verdienen. En de boekwinkels ook. De kleinere uitgevers en boekwinkels zorgen dat er een interessant en ongewoon aanbod is, en zij hebben het moeilijk.'

> Wat er op het spel staat? Toegang tot kennis voor iedereen

Steun uitspreken voor het Archief zou gezien kunnen worden als ontkenning van de wankele financiële positie en het harde, oprechte werk van veel mensen in de boekenwereld. Maar de suggestie van de vier grote uitgevers dat het aanbieden van dure en complexe licentie-deals aan bibliotheken de enige oplossing is voor meer inkomen en een betere situatie voor auteurs, is niet onderbouwd. Er zijn verhulde inkomsten waar de auteurs niet aan meeverdienen; de lezers die deelnemen aan de systemen die de uitgevers en distributie-platforms aanbieden, betalen ook door middel van toegang tot hun data. Het is niet aangetoond dat het uitlenen van boeken betekent dat er minder boeken verkocht worden. En de dure licentiedeals zorgen voor minder lezers, wat ook niet in het belang van de auteurs lijkt te zijn.

Dave Hansen van de Authors Alliance, een alternatieve auteursbond in Amerika die The Internet Archive wel steunt, vertelt: 'De prijs die bibliotheken betalen voor boeken is veel hoger dan voor gewone consumenten; voor e-boeken kan dat zelfs driehonderd keer meer zijn, voor slechts één boek-licentie. Met name wetenschappelijke boeken zijn slecht bereikbaar voor lezers, en de grote uitgevers buiten hun machtspositie uit. Bij archive.org kan je boeken lezen, er is een groot aanbod, dat blijvend en toegankelijk is voor iedereen, en er wordt geen inbreuk op privacy gemaakt.'

'In Europa is privacy veel beter gewaarborgd,' zegt Maarten Zeinstra, nationale coördinator Nederland bij Knowledge Rights 21, als hij gevraagd wordt naar de Nederlandse situatie rondom e-boeken. 'Wij lopen redelijk voorop in de wereld op dat gebied.' Petra Rijkelijkhuizen van de KB, nationale bibliotheek licht dat verder toe: 'Wij weten vrij weinig van de lezers van onze digitale boeken. Een pasnummer, maar we weten niet wie er aan dat pasnummer gekoppeld zit. De meest leners zijn lid van een lokale bibliotheek.' Ze legt uit dat ook bij de KB de digitale lezer wordt doorverwezen naar een database, maar deze is van het Centraal Boekhuis, dat geen data bewaart. Wel is er sprake van licenties, dus als er nieuwe bestanden worden geüpload dan krijgen de leden automatisch toegang tot de nieuwe versies met de wijzigingen , zoals, bijvoorbeeld, bij Roald Dahl. Om de 'bewaak en bewaar' functie van de bibliotheek goed uit te voeren, legt Rijkelijkhuizen uit, is er een apart e-depot waar boeken digitaal bewaard worden, eventueel in meerdere versies.

Via de app van de KB kan een student in Nederland voor 42 euro per jaar digitaal lezen. Wel is het aanbod karig. Er zijn tweeduizend tijdschriften beschikbaar. Dat zijn tweeduizend edities, niet tweeduizend titels. Ook is het Engelstalige aanbod erg beperkt. De zoekterm Margaret Atwood levert geen Engelstalige titels op, alleen een Nederlandstalige. Ian McEwan: niets. Van de sciencefictionschrijver Isaac Asimov, wiens werk in het publieke domein is: ook niets. Franz Kafka: twee boeken.

'Onze subsidie komt van de Nederlandse overheid', legt Rijkelijkhuizen uit, 'en heeft onder andere als doel om de inkomsten van de Nederlandse makers te verbeteren, dus ligt de prioriteit bij Nederlandstalige boeken.' Verder moet, door het ontbreken van een wet, de bibliotheek over elk boek aparte afspraken maken met uitgevers, en daar geeft niet iedere uitgever prioriteit aan. Tot slot verbieden de contracten van met name Engelstalige uitgevers het vaak om de boeken digitaal aan te bieden, bij bibliotheken of streamingsdiensten.

De aanval op The Internet Archive zou een aanleiding voor auteurs kunnen zijn om na te denken over deze technische en juridische ontwikkelingen rondom het uitlenen van digitale boeken. Als jongeren (en alle mensen) hun hoofden kunnen volpompen met YouTube en TikTok, zonder dat daar zichtbare kosten aan verbonden zijn, zouden we dan niet de meer diepgaande en ongewone media, zoals boeken, makkelijk toegankelijk moeten maken? Hoe kunnen wij schrijvers de bibliotheken helpen?

Journalist Maria Bustillos, die The Internet Archive steunt, stelt voor dat schrijvers een geheim wapen inzetten: 'Teken geen contract met uitgevers tenzij ze garanderen, in schrift, om permanente e-boek versies van je werk te verkopen - niet via licenties (…) maar als een absoluut en permanent te bezitten e-boek, aan bibliotheken.'

Ik denk dat ze gelijk heeft. We moeten als auteurs ook onze steun uitspreken voor The Internet Archive, de grootste online bibliotheek van de wereld, die ervoor zorgt dat miljoenen mensen per jaar boeken kunnen lezen zonder financiële drempel. Financiële positie zou geen belemmering moeten zijn voor toegang tot kennis en kunst. De cultuurcriticus Lewis Hyde stelt in zijn boek *The Gift* dat kunst fundamenteel iets anders is dan handelswaar: '(…) kunstwerken bestaan in twee economieën, de markteconomie en de gift-economie.' Hij pleit voor het formuleren van een limiet van het effect van marktwerking op cultureel publiek eigendom.

Wat staat er op het spel? Toegang tot kennis voor iedereen, kansengelijkheid en de ontwikkeling van de verbeelding, ook in Nederland. Zoals Kahle het zegt: 'Je staat het toe dat de jeugd Amerikaanse televisie recht hun brein in gegoten krijgt, maar je maakt toegang tot andere cultuur moeilijk. Is dat slim? Dat is niet slim.'

Bette Adriaanse is schrijver. Haar tweede roman, *What's Mine*, is in augustus 2023 in Amerika gepubliceerd en komt in oktober uit bij Uitgeverij Cossee als *Wat Van Mij Is*.